

Проекции на ислямските финанси

Сава Димова *

Вместо увод

Ислямските финанси и банкерство са твърде интересна област за изследване. Обективното и позитивно познание за тях ни дава нова светлина върху оформянето и развитието на световните финансови реалности. Това позволява да *преосмислим* някои наши представи за фундаменталните основи на тяхното функциониране. Авторовото предизвикателство е подсилено от факта, че у нас тази материя е по-слабо изучавана и коментирана. На практика, с много малки изключения липсват адекватни на тяхното глобално развитие научни разработки. По степен на научна разработеност - ислямската финансова система в арабската, англо-санксонската и руска литература е изключително широко застъпена. Проблематиката се дискутира и коментира много задълбочено. *Авторът отстоява тезата*, че ислямските финанси и банкерство са характерни не само в страните, населението на които изповядва исляма, но и за голяма част от консервативните западни държави. Темповете на растеж и бъдещите перспективи са просто впечатляващи. В този контекст *научните задачи* пред автора се конкретизират в следните няколко насоки:

1) Да се обоснове възникването, обособяването и динамиката на ислямската икономическа система.

2) Да се анализират нейните компонентни системи.

3) Да се проследи историята на утвърждаване на ислямските финанси и банкерство.

4) Да се дискутира „ядрото“ на ислямската финансова индустрия - забраната за „риба“ и „усури“.

5) Да се коментират фундаменталните принципи на ислямската финансова индустрия.

6) Да се открият някои нови и перспективни проекции на бъдещото и развитие.

I. Гръцката дума „икономика“, Οἰκονομικὸς (*ойкономекос*) или „стопанисване“ е в основата на терминологичната лексика. Като термин, изпълнен със съдържание „ислямската икономическа система“ се появява в обръщение сравнително късно - в края на 50-те и началото на 60-те години на XX век. Първоначално в ислямските университети се дискутира как светлите идеи, заложили в Корана и Пророка Мохамед биха могли да се съчетаят на практиката с икономическите концепции на капитализма и социализма. Ислямската икономика се опира и е насочена към достигане целите на шериата. Според един от най-значимите мислители на ислямската икономическа мисъл Абу хамид Мохамад ал-Газали (Abu Hamid Muhammad ibn Muhammad al-Ghazali, арабски: الغزالي محمد بن محمد حامد أبو), целта на шериата за хората се отразява в пет направления, а именно:

- съхраняване (запазване) на тяхната религия;
- съхраняване на техния живот;
- съхраняване на техния ум и разум;
- съхраняване на тяхното потомство;
- съхраняване на тяхното богатство.

Следователно, *всичко което способства и съдържа в себе си запазването на тези основи се класифицира като благо, полза или интерес („масляха“, „получаване на ползи и отвеждане на вреди“, арабски: فائدة), а всичко което заплашва и влияе отрицателно е порочно или безнравствено, водещо до корупция - вреда („мафсада“, арабски: فساد).*

Шериатът е ръководство за действие на вярващия и обхваща всички аспекти от неговата жизнена дейност - духовна, индивидуална, социална, политическа, културна и икономическа. В този смисъл съществува класификация (йерархични отношения) на неговите типове постъпки в Шериата „al-' aḥkām al-khamsa“ (الخمسية الأحكام), която регулира икономическото му поведение:

- задължителни (*фард/важиб*);

* Проф. д-р Сава Христов Димов
Бургаски свободен университет

- препоръчителни или поощрявани (*мустахаб/сунна*);
- допустими или неутрални (*мубах*);
- nereкyмендуеми (*макрух*);
- забранени (*харам*).

Наричаните „крайъгълни камъни“ или по-скоро „трите кита“, регламентиращи ефективно функционираща ислямска икономическа система се основава на:

- забрана за „риба“, арабски: الربا، الربوة، الربا (лихварството категорично се осъжда от Корана);

- построяване на единна ислямска данъчна система, в основа на която е „закат“ (арабски: زكاة، устар. زكوة), задължителен годишен данък в полза на нуждаещите се бедни и за развитие на проекти по разпространение на исляма и знания за него. Нарича се още „един от петте стълба на исляма“, „механизъм за предотвратяване на бедността в мюсюлманските държави“;

- спазване на правилата за наследяване по Шериата.

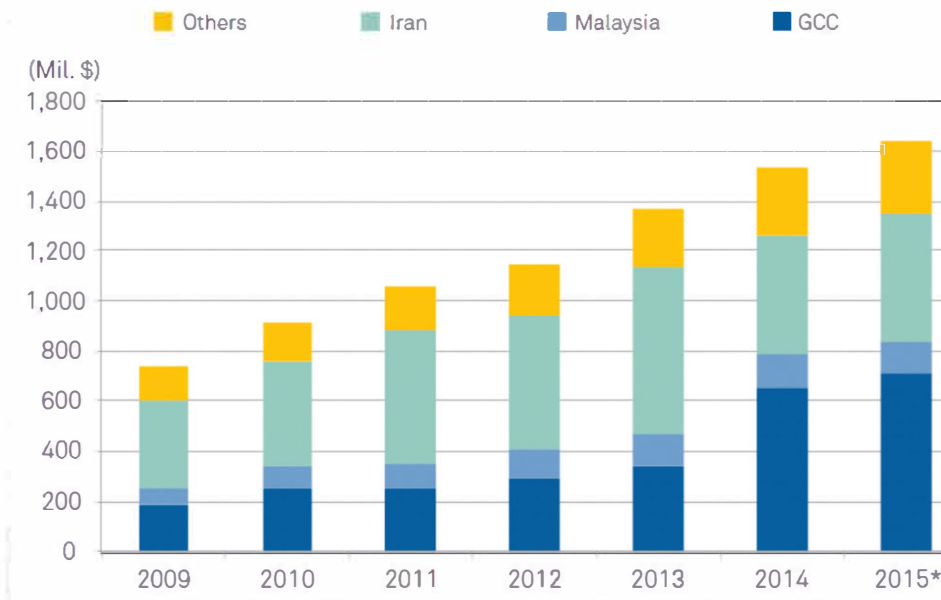
Ислямското право („фикха“) се разделя

на две сфери: „ибадат“ (актове на поклонение, арабски: عبادة), включващо в себе си молитва, пост, милостиня и покаяние; както и „му'аламат“ (арабски: فقه, „разбиране, знание“) - семейно, наказателно и публично право и други видове отношения между хората, т.е. мюсюлманска доктрина относно правилата за поведение, комплекс от обществени норми. В първата сфера действия принципа „всичко, което не е разрешено е забранено“, а при втората - „всичко, което не е забранено е разрешено“.

Основните сектори на ислямската икономическа система представляват - ислямското банкиране (*Islamic banking*) и финанси, халял-индустрията² (арабски: حلال - „разрешен“ т.е. всичко което е разрешено и допустимо в исляма) и туризъм, съответстващ на Шериата.

Терминът „ислямска финансова система“ е приложим към тези страни, в които ислямските финансови институции са световни лидери по обем на финансовите активи, примерно Иран, Саудитска Арабия и Малайзия.

Диаграма №1. Ислямските банкови активи за периода 2008-2015 г.

Източник: *Damak, Mohamed, Dr. Global Head of Islamic Finance. Islamic Finance Outlook 2017 Edition. Dubai International Financial Centre. Islamic Finance In 2017: Modest Growth Amid Oil-Price Woes. p.9*

² По настоящем средногодишния световен оборот на продукцията с бранд „халял“ възлиза на 2.1 трилиона долара.

По размер на банковите активи за периода 2008-2015 г. са представени четири групи (Диаграма №1), а именно:

- Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (GCC) Съвет за сътрудничество за арабските държави от Персийския залив - 6 страни: Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудитска Арабия и Обединените арабски емирства;
- Малайзия;
- Иран;
- други държави.

Западният ислямски финансов център по правило се пада на Великобритания, тъй като тя е лидер с 23 банки, работещи по законите на Шериата. В Швейцария ислямски финансови услуги се предоставят от 5 банки, а във Франция и Люксембург по 4 банки.

Структурата на финансовата система включва финансовите институции. Те се подразделят на четири групи, а именно:

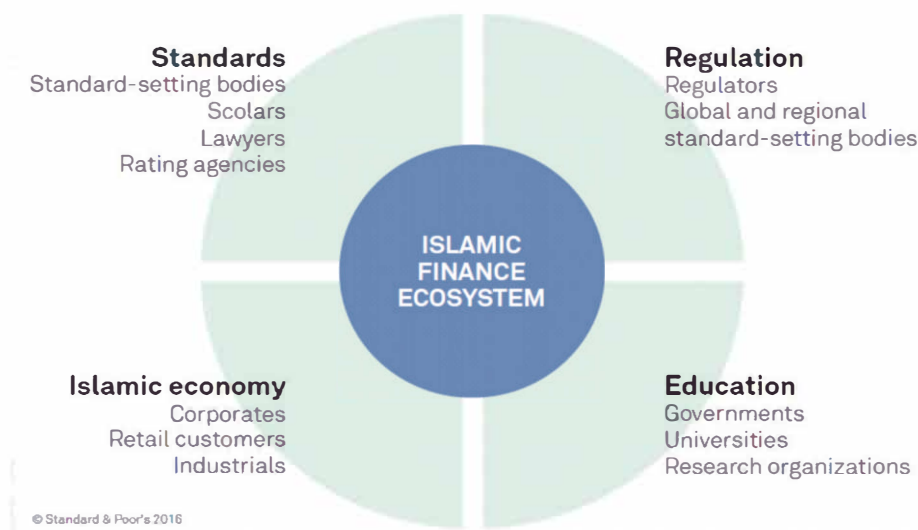
- банкови институции;
- институции за пазар на капитала;
- застрахователни институции;
- международни ислямски институции

като Ислямската банка за развитие, Азиатската банка за развитие и други.

Освен посоченото, можем да открием ислямските финансови системи (Islamic Financial Systems), в които широко са представени ислямските финансови институти като Иран, Судан (100%), Бруней и Саудитска Арабия (по 50%), Кувейт - 40%, Йемен - 34%, Катар - 28%, Малайзия - 25% и традиционните финансови системи (Conventional Financial Systems), в които техният относителен дял е сравнително малък - под 7% Египет, Оман, Турция, Индонезия, Тунис и други. [Изчислено според: *ISLAMIC FINANCIAL SERVICES INDUSTRY STABILITY REPORT 2016. DEVELOPMENT OF THE ISLAMIC FINANCIAL SERVICES INDUSTRY. May 2016. ISBN 978-967-5687-52-5, p. 8*]

Важно е да се отбележи, че е постигната консолидация на ислямската финансова индустрия (Islamic Finance Ecosystem), която включва оформянето на секторите - ислямска икономика, образование, регулация и стандарти с определени подсистеми. (Виж Диаграма №2)

Диаграма №2. Консолидация на ислямската финансова индустрия

Източник: Damak, M. *Islamic Finance Outlook 2017 Edition*. Dubai International Financial Centre. *Islamic Finance In 2017: Modest Growth Amid Oil-Price Woes*. p.12

В крайна сметка, на базата на посоченото по горе можем да направим следните няколко изводи:

Първо, ислямът е религия на човешката хармония, което означава икономика по принципите на Шериата е немислима без нравствено-морални регулатори. Такива са свещената книга за мюсюлманите Коран и мюсюлманското свещено предание Сунна³, които встъпват в роля на „вечен арбитър“ при решаване на икономически въпроси.

Второ, алтернативността на научните коментари за ислямската икономическа система като „универсална теория на развитието“ или като „една от моделите на третия път“⁴ ще изискват сериозни аргументи, които само нейното бъдещо развитие може да покаже.

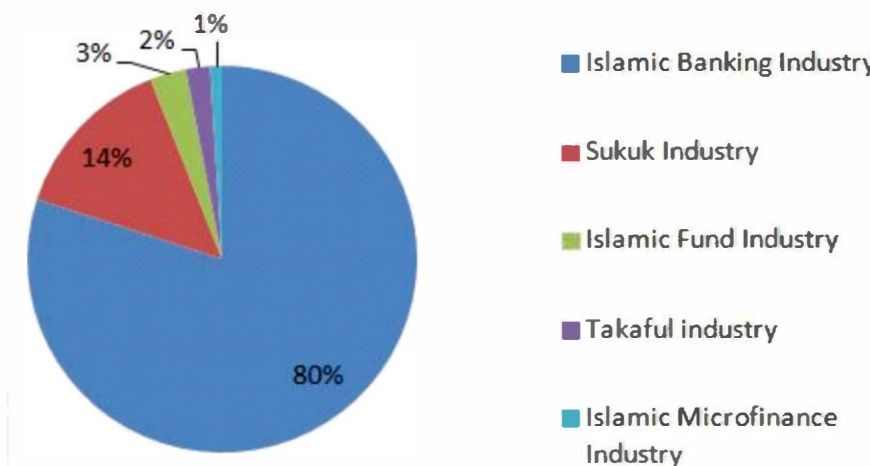
Трето, висок интерес към ислямските финанси се проявява не само от мюсюлманските страни, но и от развитите западните цивилизации. Това се обуславя както от позитивния динамичен растеж на ислямските финансови институции, нарастващо и преобладаващо мюсюлманско население, така и от популярността на тъй нар. поведенчески финанси.

II. Консолидираният ислямски финансов пазар е съставен от следните пет основни компонентни системи, а именно: Ислямско банкиране (индустрия), Sukuk, Ислямски фонд/Управление на активи, Takaful и Islamic Microfinance.

Сукук индустрията е свързана с понятието Сукук (арабски: صكوك, от «صك» Сакк) - «юридически документ, акт, квитанция») - финансов документ, разпространен в арабските държави, представляващ еквивалент на облигацията. Сукук се отличава от традиционното разбиране за облигация по това, че не предлага изплащане на лихви по заема. Естествено то е продукт на ислямската финансова индустрия, тъй като ценните книги „сукук“ са едни от бързоразвиващите се и търсени финансови инструменти.

Такафул (арабски: تكافل - «предоставяне на взаимни гаранции») - сисмета за застраховане, в основата на която стои механизма на разпределение на печалбите и загубите между участниците и операторите, съответстващи на нормите на Шериата, т.е. нещо като „ислямско застраховане“. Участниците в такафул (английски - TPs, *takaful participants*) са физически или юридически лица, които встъпват

Диаграма №3. Относителен дял от ислямския финансов пазар

Източник: Perveen, Shagufita. Ms. ISLAMIC FINANCE. 2017 will prove to be the best year for Islamic Financial market- report/https://www.zawya.com/mena/en/story/2017_the_best_year_for_Islamic_Financial_market_report-ZAWYA20170109062728/ (2017-25-07)

³ За подробности виж: Коран (араб. الْقُرْآن [qur'ān] - ал-Кур'ан) - свещенна книга за мюсюлманите, съставена в писмен вид около 650 г. по време на халифа Осман ибн Афан. (КОРАН/<https://bg.wikipedia.org/wiki/Коран>); (СВЕЩЕНИЯТ КОРАН/http://religiology.org/religions/islam/holy_quran); Сунна (на арабски: سنة, сунна), арабска дума, означаваща навик или редовна практика за изказванията и практиките на пророка Мохамед. В пределите на Османската империя, от турски Sünnet означаваща навик или редовна практика. (СУННА/<https://bg.wikipedia.org/wiki/Сунна>); (СУННА/<http://religiology.org/religions/islam/sunna/>)

⁴ Траекторията на бъдещи коментари се загатва от известния ислямовец и водещ специалист по ислямска икономика и финанси Ренат Беккин.

в схема за взаимно покриване на рискове, съвместими с ислямското право. Тези своеобразни съглашения се управляват от такафул оператори, които са търговски корпорации, най-често акционерни компании, рисков фонд или застрахователен пул (РТФ, *participants' takaful fund*).

От диаграма №3 е видно, че най-голям дял се пада на ислямската банкова индустрия - около и малко над 80%, сукук индустрията - 14%, като на другите индустриални компонентни между 1 и 3%.

Забелязва се още, че поради спадащите тенденции в цените на петрола, по-бавния икономически растеж, ислямското банкиране и финанси демонстрира определена промяна, по-конкретно:

- ислямската финансова индустрия бавно се раздвижи в Близкия изток и арабския регион, докато в Африка, централна Азия и далечния Изток динамиката е по-слаба;

- ислямският банков пазар е най-големият участник в ислямската финансова индустрия, на която се падат над 80%, общо над 2.3 трлн. щатски долара. Сукук индустрията е втора по обем от ислямската финансова индустрия с около 14%. На трето място е такафул индустрията, която допринася с близо 2% при по-бавен темп на растеж;

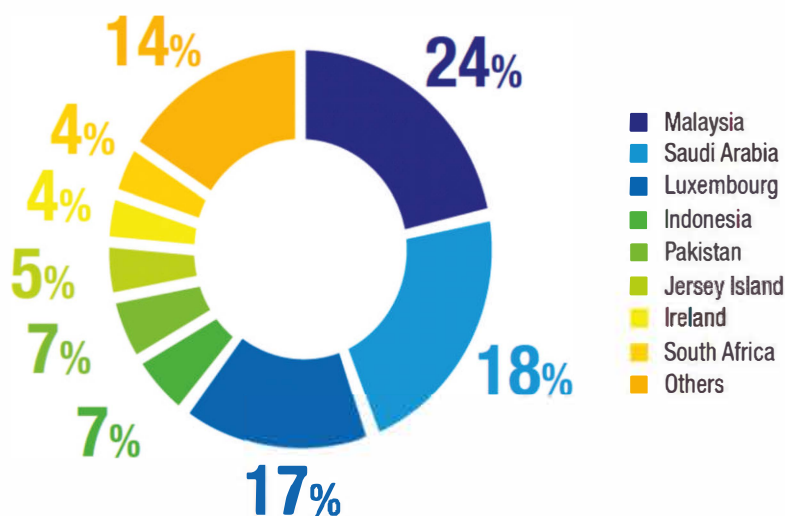
- секторът на ислямските фондове е обект на значим растеж, подкрепен от големия брой

съвместими с Шериата инструменти на капиталовия пазар като ислямски акции и инструменти с фиксиран доход. Въпреки, че ислямската фондова индустрия остава с малък относителен дял - малко над 3% за последните пет години е отбелязан средногодишен темп на нарастване с 9.55%. При консервативна проекция - те ще нарастват с 5.05% годишно, за да се стигне до 2019-2020 г. при обем от 77 млрд. долара.

Глобалните ислямски активи под управление (AuM - Global Islamic Assets under Management) са разположени както следва: в Саудитска Арабия - 41%, Малайзия - 28%, остров Джерси (Jersey Island) - 9%, САЩ и Люксембург по 5%, Кувейт, Южна Африка и Пакистан по 2%, други - 6%. [*Islamic Funds Industry: 2015 Review & Outlook. ISRA & Zawya, 2015, p. 5*]

Държавният съветник първи клас по ислямска икономика Олег Григорьев [Григорьев, О. *Секреты ислямских финансов*. http://ideas4future.info/2012/07/01/sekrety_islamskih_finansov/ (2017-27-07)] лансира концепцията, че движещите механизми на ислямското банкиране се състоят в това, че „всички финансови институции, цялата парична система на Изтока е ориентирана към съхранение на социалната структура на обществото“, което движи интересите на участниците в тези отношения. Посочва се

Диаграма №4. Относителен дял на ислямските фондове по държави

Източник: Bank Negara Malaysia. *Islamic Funds Industry: 2015 Review & Outlook. ISRA & Zawya, 2015, www.mifc.com, p. 5*

философската логика, че кредиторът по своя социален и финансов статус винаги стои по-високо от своя длъжник. В ислямската финансова система не може да се получи положението, че длъжника взема пари на заем, успешно ги инвестира и в крайна сметка става по-богат от своя кредитор. Системата работи по съвсем друг начин, заключава Григорьев, а именно: „аз ти давам пари в заем и не вземам за това процент - но при това влизам в твоя бизнес и получавам част от печалбата. Нашата връзка в цялост става богата, така че и ти можеш да забогатееш - но на дистанция, отношенията между нас си остават както преди: аз, както и преди ще бъда по-богат от тебе, а ти по-беден от мен.“ [Григорьев, О. Пак там]

В този контекст се отбелязват следните няколко важни моменти:

Първо, финансовите сделки в ислямския свят са винаги отношения между две страни: кредитор и заемоискател (длъжник). В същност ислямската банка – се асоциира с богат човек, който решава да даде или да не даде пари на заемоискателя, ръководейки се от законите на Шериата и от собствените си финансови интереси.

Второ, в модела „кредитор - заемоискател“ ислямската банка получава за своите услуги комисиона като рисковете по сделката се поемат от кредитора, който се обръща към банката като посредник. Преимуществото на банките е, че те имат опит и познание за функционирането на пазарите.

Трето, ислямските банки са не само финансова, но и социална структура. Длъжникът встъпва в **йерархически отношения** с кредитора. Той поема отговорността да оценява резултатите от труда на своя длъжник - може да го санкционира, да го поддържа или да му даде отсрочка. За ислямското общество е характерно, че ако веднъж сте встъпили в **йерархически отношения**, то връзката между страните се съхранява завинаги.

Четвърто, в ислямския свят парите винаги са привързани към йерархията, а властта винаги се преплита със собствеността. Тук е валиден принципа „Давам ти пари на заем и получавам власт над теб“.

Пето, ислямската финансова система е основана на търсенето и банките не отпускат пари за принципно нови стоки, които още не са попаднали на пазара. Ислямските банки не са настроени към иновации, тъй като самата ориентация към търсенето пречи на появата на „пукнатини“ в ислямската финансова система.

Като заключение се налага констатацията, че в много отношения VIP-, personal- и private banking напомня на банковия сервиз, който може да се получи в една модерна ислямска банкова институция.

III. Смята се, че историята на ислямското банкиране започва от първите дни на появата на исляма. Аргументите за това са откровенията на Пророка Мохамед за забрана на риба, т.е. осъждане на кредиторите, които дават заеми под лихва. Произходът на ислямските финанси датира от началото на исляма преди 1400 години. Историческите книги написани през първите години на исляма показват, че през I-ви век на исляма (600 г.) някои форми на банкиране са подобни на съвременните банкови сделки. Операциите като обмяна на валута, парични преводи и използване на чекове се поемат от частни лица. Този ранен етап от развитието на исляма се характеризира с една важна особеност - за разлика от развитието на банковото дело в континентална Европа през XIII век, автономното банкиране в мюсюлманските държави не се развива. [Nissotti, Montano. *Who will rescue the World's Oldest Bank?*, 26 September 2016, p.2]. За това бурното развитие на търговията и колониализма вероятно налага мюсюлманските държави да възприемат традиционната банкова система.

Първите идеи за създаване на самостоятелни ислямски банки се появяват значително по късно в края на 40-те години на XX век. Практически стъпки са направени едва в началото на 60-те години с първия успешен експеримент за създаване на финансова институция, работеща без лихва чрез проекта Мит-Гамър. В 1963 г в египетския град Mit Ghamr, **Egyptian Arabic:** ميت غمر, IPA: (“mi:t yamr”) е учредена първата местна спестовна банка „Mit-Ghamr Islamic Savings Bank“ на основата на безлихвеното финансиране. Проектът се разработва под мотото

„Превръщайте фермерите и селяните от Близкия Изток във вложители“. Банката формира три фонда - спестовен и кредитен фонд, инвестиционен и социален фонд. Експериментът обаче продължава четири години, тъй като в 1967 г. тя се слива в правителствените банки.

Почти по същото време в Малайзия е създадена Perbadanan Wang Simpanan Бакал-Бакал Haji (1963 г.), която помогна на мюсюлманите да се спестят пари за Хадж.

През следващите години започват да се появяват повече изследвания, посветени на ислямските банки. Кратък списък на тези проучвания включва Abdo (1970), Araby (1967), Al-Najjar (1971), Gelani (1965), Khurshid and Farrukh (1970), Nejatullah Siddiqi (1961, 1969), and Shalbi (1969; Al-Ansari, Hasan&Metwaly 1988). Институционалното участие също се увеличава. Някои примери включват Islamic Research Academy Al-Azhar conference, конференцията на министрите на финансите на ислямските държави, проведена в Карачи през 1970 г., първата Международна конференция за ислямската икономика в Мека през 1976 г., Международна икономическа конференция в Лондон през 1977 г. и египетско изследване през 1972 г. (Gafoor 1995; Nasser 1996, p. 30). На конференцията в Карачи делегатите от Египет предлагат да бъде създадена международна ислямска банка, а делегатите от Пакистан - международен съюз за ислямските банки. [Alharbi, Ahmad. *Development of the Islamic Banking System. Journal of Islamic Banking and Finance. June 2015, Vol. 3, No. 1, pp. 12-14*]

Nasser Social Bank е създадена в Египет през 1971 г. с Президентски указ №66 (Presidential Decree 66). Хартата на банката ясно показва, че тя е безлихвена институция. Също така, Акт 13 от Указът посочва, че банката няма да бъде субект на правила, прилагани за конвенционалните банки. Целта на банката е да разшири социалната солидарност сред гражданите и да създаде компетентно и справедливо общество. Капиталът на банката е формиран от средства, отпуснати от Президента на републиката извън средствата от държавния бюджет, определени за тази цел. В допълнение парите са отпуснати от публични органи и икономически единици. Законът на Насър банк обаче не споменава, че банката трябва да се

придържа към Шериата. Все пак, тъй като банката е член на Международния съюз на ислямските банки, тя се счита за ислямска банка (Al-Marwyne 1985).

В заключение можем да обобщим, че това са само първите признаци на ислямското банкиране. Мощните банкови институции, които предоставят на клиентите си широка гама от услуги, базирани на каноните на исляма, се появява през седемдесетте години на XX век, подпомогнати финансово от галопиращите цени на петрола. Те осигуряват устойчив поток на пари към страните от Персийския залив.

През 1974 г. министрите на финансите на всички ислямски държави провеждат конвенция за създаването на Islamic Development Bank (IDB). Тя се смята за първата международна ислямска банка, която е установена от членове на Organisation of Islamic Cooperation (OIC). Банката започна да функционира през 1977 г., а оттогава насам играе централна роля в развитието на ислямската банкова и финансова индустрия. Целта на банката е насърчаване на икономическото развитие и социалния напредък на страните-членки и мюсюлманските общности индивидуално, както и съвместно в съответствие с принципите на Шариата (Shari'ah).

Dubai Islamic Bank е създадена като акционерно дружество. Основните основатели са Saeed Lootah, Nasser Lootah, Sultan Lootah, Mohammed Lootah, and Abdallah Saeed. Управителят на Дубай (governor of Dubai) Sheikh Rashid Al-Maktoum, издава Указ Амири (Amiri Decree), който позволява на банката „отвори врати“ на 12 март 1975 г. В пълна степен тази банка обикновено се счита за първата частна ислямска банка. Така също някои изследователи я наричат и първа ислямска банка. [Alharbi, Ahmad. *Development of the Islamic Banking System. Journal of Islamic Banking and Finance. June 2015, Vol. 3, No. 1, pp. 14-15*]

В процеса на утвърждаването на ислямската банкова система важна роля изиграват Международната асоциация на ислямските банки (International Association of Islamic Banks), създадена през 1977 г., Международния съюз на ислямските банки (International Union of Islamic Banks) през 1997 г.

със седалище Мека, реорганизиран през юли 1999 г. на Генерален съвет за ислямските банки и финансовите институции [General Council for Islamic Banks and Financial Institutions (CIBAFI)] в Бахрейн, който отваря врати в края на 2001 година.

През 1988 г. се създава Международен институт на ислямските банки и ислямска икономика (International Institute of Islamic Banks and Islamic Economics), който започва да координира ислямското сътрудничество в банковата област. По-късно през 1990 г. се основава и Институт за ислямско банкиране и застраховане (Institute of Islamic banking and Insurance).

Първата ислямска финансова институция в не мюсюлманска страна е Islamic Banking System. Тя е създадена през 1978 г. в Люксембург и по-късно променя името си в Islamic Finance House Universal Holdings. Акционерите на банката разчитат на силните страни на Люксембург в управлението на частното богатство. [By Bishr Shiblaq. *Developing an Islamic Finance Hub in Europe: Luxembourg. ISLAMIC FINANCE NEWS. 28th August 2009, p.15*]

Развитието на ислямското банкерство преминава през създаване на Ислямската банка за развитие (Islamic Development Bank) през 1973 г. по решение на Съвещание на финансовите министри на мюсюлманските държави. Нейното формално откриване става през 1975 г. Нейната мисия е да поддържа икономическия и социалния прогрес в страните от мюсюлманския свят в съответствие с законите на исляма. Към 2020 г. тя трябва да стане „банка за развитие на световно равнище, влияеща в значителна степен на устойчивото развитие на човешкия потенциал в мюсюлманските страни“. Понастоящем Ислямската банка за развитие включва участници от 56 страни. Тя притежава висш дългосрочен кредитен рейтинг „AAA“ и висш краткосрочен кредитен рейтинг „A1+“ със стабилни прогнози, потвърдени през 2011 г. от водещите международни рейтингови агенции Moody's, Standard&Poor's и Fitch. Освен посоченото Базелския комитет по банков надзор определи банката като „международна банка за развитие с нулев риск“, а Европейската комисия я квалифицира с определението „безрискова

финансова институция за развитие“.

Ислямските финансови институции изработват механизми за съгласуване на законите на Шериата със стандартите за ислямско банкиране - Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), «The Islamic Finance Service Board» (IFSB), «The International Islamic Financial Market», «Council for Islamic Banks and Financial Institutions» (CIBAFI), «Arbitration and Reconciliation Centre for Islamic Financial Institutions». Те се съобразяват с консултативния материал на Базелския Комитет по банков надзор „Международните стандарти по оценка на риска, ликвидността, стандартите и мониторинга“.

Международната ислямска корпорация по управление на ликвидността (International Islamic Liquidity Management Corporation, IILM) се занимава с развитието на вторичния пазар на ислямски финансови ценни книжа и разработка на нови финансови инструменти за ислямско финансиране. Специализираната „Международна ислямска рейтингова агенция“ (Islamic International Rating Agency - IIRA) определя развитието на ислямския финансов пазар, усъвършенстване на международните стандарти за ислямско банкиране и рейтинговите оценки на ислямските финансови организации. [SHARI'A STANDARDS for Islamic financial institutions. 1432 H - 2010. AAOIFI, ISBN 99901-23-07-1, Bahrain, pp.1-797]

Въз основа на посоченото можем да очертаем следните няколко периода в развитието на ислямското банкиране:

I период, 1950-1960 г.:

Възникване на ислямската банкова система - ислямски принципи, модели, механизми и начало на дейността на първите специализирани ислямски банки;

II период, 70-те години на XX век:

Поява и утвърждаване на нови банкови и небанкови институции - усъвършенстване на финансовите механизми "мудароба", учредяване на Dubai Islamic Bank и Islamic Development Bank;

III период, 80-те години:

Държавна подкрепа на ислямските банкови институции - увеличаване на частните ислямски банки, създаване на ислямско право (**арабски: فقه** фикха) и ислямски

доверителни фондове;

IV период, 90-те години:

Въвеждане на стандарти, надзор, регулации и създаване на ислямски индекс - конструиране на нови финасови инструменти, откриване на „ислямски прозорци“ в традиционните банки;

V период, след 2000 година:

Устойчивост на ислямска банкова система - разширяване на ислямското банкиране в мюсюлмански и немюсюлмански държави, учредяване на Съвет по ислямски финансови услуги в Малайзия (2002 г.) и Международен ислямски рейтингови организации в Бахрейн. Устойчив темп на растеж 10-15% средногодишно и нарастване обема на ислямските банкови активи до 2.5-3.0 трлн. долара (2015 г.) и в перспектива 6.0-7.0 трлн. долара (2030 г.).

Следователно в исторически план за около 40 години ислямските финансови сегменти са конструирани, техният профил е изграден и се характеризират като „работещи институции“. Те показват сравнително добра легитимност, ефективност и находчивост. Световната финансова депресия от 2008 г. показва, че те са по-устойчиви структури, вплетени в ислямския финансов модел на развитие.

IV. Главната особеност, която различава ислямския банков модел е отхвърляне на основния постулат на традиционната западна система - лихвения процент. Не без основание трябва да споменем Силвио Жан Гезел, който за първи път предлага икономика, свободна от лихви, експлоатация и търговски ограничения. Тя се нарича „свободна икономика“, а Гезел - „основоположник на учението за свободната икономика.“ [Кенеди, Маргарет. **ЛИХВАТА** рак на обществото. Изд. Къща „Новата цивилизация“ ЕООД, С., 2012, с. 14] Съгласно нормите на ислямската етика благословено е това богатство, чийто източник се основава на собствен труд, предприемачески усилия, наследство и дарителството. Печалбата се третира като възнаграждение за риск, присъщ на всяка стопанска дейност. Не бива да се забравя, че „всички земни блага са дар на Алаха, който е техен истински собственик.“

Първоначално при ислямските учени е

налице разногласие по въпроса какво се разбира под термина „риба“ (араб. رِبَا - нарастване, прираст, увеличение, лихварство) - лихвен процент или лихварство?, но в следствие се стига до консенсус: „риба“ включва и двете понятия [Ислямские финансы и банковская система. философия, принципи и практика. Изд. „Линова-Медиа“, Казань, 2012, с. 177-178, цитирано по: Khan, Mohsin S. and Abbas Mirakhor (eds). *The Framework and Practice of Islamic Banking. In Theoretical Studies in Islamic Banking and Finance*, 3-13. Houston (USA): Institute for Research and Islamic Studies, 1987]. В Шериата това е незаконен прираст (нарастване) на парите или отделелени стоки, уговорен при тяхното предаване в дълг или при сключване на сделки.

Риба категорически се осъжда от Корана. Забраната на риба от исляма не се основава на икономическа теория, а на основните религиозни източници. Те считат, че налагането на лихва представлява акт на несправедливост. Заемите с лихва са забранени, защото който „използва пари в риба, неговите практики стават неблагодарни и несправедливи“. Това е така, понеже парите не са създадени да бъдат търсени сами по себе си, а за други предмети. И тъй като натрупването на пари е несправедливост, то е безсмислено да се продават пари за пари, освен да се вземат пари като самоцел, което също е несправедливост. [Mohsin S. Khan and Abbas Mirakhor. *Monetary Management in an Islamic Economy. International Monetary Fund, Washington, D.C, J. KAU: Islamic Econ., Vol. 6, (1414 A.H./1994 A.D.), p.4*] Поради това, лихварството и търговията с лихва се третират като изнудване.

Следователно лихвата и всички дейности покрай нея се изключват от всички финансови трансакции.

Допълнителните разяснения, описващи изказвания, действия и отношение към някои друг на пророка Мохамед се наричат „хадиси“, от арабски: الحديث - предания за неговите думи и действия. Те се разделят на следните три категории:

- указващи понятието „риба“ - предупреждават за забраната от всякакви операции с елементи на риба;

- обясняващите разясняват видовете риба и обстоятелства, които довеждат до риба;

- напомнящите описват последствията за тези, които са свързани с риба.

Имуществата върху, които се разпространява риба са два вида - злато, сребро, пари (нещо, което изразява стойността на стоката) и храна.

В ислямския свят съществуват 70 различни форми „риба“. До ислямската риба е известна като „риба ал-джахилия“ (Riba Jahiliyyah). Тя се отнася до практиката на увеличаване на сумата на дълга в резултат на продължаване на неговото погашение от момента на настъпване на срока на платежа или с дните на фактическа задължнялост, т.е. ако длъжникът е неспособен или няма възможност на плати дълга, кредиторът може да увеличи сумата по основния дълг и да удължи срока на неговото погасяване. Тази добавена сума се нарича „риба ал-джахилия“.

В специализираната литература се среща класификацията на риба на две групи:

- „дългова риба“, когато парите се дават в дълг, а основната сума се увеличава всеки път при отлагане срока на погасяването;

- „търговска риба“ („риба ал-буйу“) се разделя на две: „нарастваща риба“ и „риба за отсрочен платеж“.

„Нарастващата риба“ се получава когато стоката (парите), за които е начислена лихва се продава с възнаграждение на по-висока сума, а „рибата на отсрочения платеж“ се появява в случаите когато възнаграждението на продадената стока, подлежаща за начисляване на лихва се отлага с времето. Доислямската риба носи названието „риба ал-Коран“, а „търговската риба“ - „риба ал-Сунна“. [Исламские финансы и банковская система. философия, принципы и практика. Изд. „Линова-Медиа“, Казань, 2012, с. 192, цитирано по Виж: Homoud, Sami Hassan. *Islamic Banking: The Adaptation of Banking Practice to Conform with Islamic Law*. London: Arabian Information. Ltd., 1985]

Среща се още „риба ал дуйун“ (заемна риба), която на свой ред се подразделя на „риба ал-джахилия“ и „риба ал-кард“. Втората се свързва с лихварство при предоставяне на пари или стоки в дълг като се договаря допълнително възнаграждение за време. В този случай се игнорира удължаването на срока на изпълнение на задълженията по договора, а се взема под

внимание срока на удължаване на необезпечения заем.

„Риба ан-наси'а“ (дългова риба) е риба, която се получава в доислямския период и която наред с „риба ал-джахилия“ в последствие е забранена от Корана. В най-широкия смисъл на думата, „риба ан-наси'а“ присъства в договора за кредит и означава всяко допълнение към сумата на главницата на дълга, получена от заемодателя, като условие за финансиране на дълга за определен срок. И така в допълнение тя може да означава премия за размера на главницата, платима в замяна на отлагането на плащането.

„Риба ал наси'а“ (Riba al-nasi'ah) или „риба с отлагане“ когато се обменят две стоки със закъснение. Например първата стока да бъде предадена веднага, т.е. незабавно, а втората със закъснение, или пък двама търговци обменят две стоки, така че последните да се доставят след определен период от време.

Според Беккин „Риба ан-фадл“, „риба разлика“ (Riba al-Fadl) е налице при бартерната размяна на еднородни стоки, която е характерна с по-ниско качество, в неравностойни пропорции и не едновременно. Тя се прилага при шест споменати в хадиса стоки (злато, сребро, пшеница, ечемик, фурми и сол) или същото важи и за други стоки. [Беккин, Р. И. *ИСЛАМСКАЯ МОДЕЛЬ БЕСПРОЦЕНТНОЙ ЭКОНОМИКИ И СОВРЕМЕННОСТЬ*. Вестник СПбГУ. Сер. 5. 2007. Вып. 2, с. 80]

„Риба ан-наси'а“ понякога се разглежда като „риба ал-дуйун“, „риба ал-мубашир“ и „риба ал-джали“.

„Ал-Риба ал Мубашир“ (Al-Riba al-Mubashir) представлява увеличение, което заемодателят получава над главницата по заема. Тази форма на риба е често срещана при кредитни сделки, при които заемите се усвояват срещу получаване на лихвени плащания през или в края на определен период на изплащане.

Като обобщение на посоченото се предлага следната таблица за видовете „риба“ в зависимост от времето на нейното възникване. [Исламские финансы и банковская система. философия, принципы и практика. Изд. „Линова-Медиа“, Казань, 2012, с. 194-195]

Таблица №1. Класификация на „риба“

	Доислямска	Постислямска
Период на възникване	До възникването на ислямското учение	След възникване на ислямското икономическо учение
Източници, в които се съдържа забраната:	Коран	Хадиси (Предания за словото и действията на пророка Мохамед)
Къде възникват?	При неплащане в срок на дълга, т.е. удължаване	На местата на продажбата - отсрочка на доставката
Възприета терминология	„Дългова риба“ „Риба ал-Коран“ „Риба ал-джахилия“ „Риба ал-наси'а“ „Риба ал-дуйун“ „Риба ал-мубашир“ „Риба ал-джали“	„Търговска риба“ „Риба ал-Хадис“ „Риба ал-Сунна“ „Риба ал-фадл“ „Риба ал-буйу“ „Риба гур ал-мубашир“ „Риба ал-хафи“

В коментирания аспект могат да се открият следните по-важни и значими изводи, а именно:

Първо, В настояще време по-широко разпространение получава класификацията на риба - „заемна риба“ (риба ал-дуйун) и „търговска риба“ (риба ал-буйу). Първата включва двете форми на риба „ал-наси'а“, а към търговската се отнасят „риба ал-насиа“ и „риба ал-фадл“.

Второ, Прегледаната литература показва, че ислямските реформатори и модернистични течения правят опит да приравнят риба към „риба ал-фадл“ и да игнорират „риба ал-наси'а“, в контекста, че „риба ал-наси'а“ е само „риба ал-джахилия“. Тя забранява само сложните лихви, а „риба ал-фадл“ е близка до размяната и тя може да бъде използвана само по необходимост („дарура“). Игнорирайки „риба ал-наси'а“ те не дискутират въпроса за книжните пари.

Трето, „Риба ал-фадл“ се отнася към количеството на лихвата. Това е завършен процент, допълнителен прираст към стойността. „Риба ал-наси'а“ се отнася към временното отлагане. Това е превишаване във времето, изкуствено добавяне към сделката или неоправдана отсрочка. Това е свързани с притежаването („а'йн“) и не притежаването

(„дайн“) на средства за плащане – злато, сребро и други, които се използват в качеството им на пари.

В крайна сметка, необходимо е да отхвърлим някои спекулации и да застанем на основополагащата концепция, че при ислямското банкиране вземането и получаването на лихва е строго забрането. Забраната за „риба (riba)“ или „усури (usury)“ категорично е основополагащ фундамент за разбиране на цялата коментирана проблематика.

V. Системата може да бъде напълно оценена само в контекста на идеологията за исляма. Докато конвенционалната финансова система се съсредоточава главно върху икономическите и финансови аспекти на транзакциите, то при ислямската система се дава равен акцент на етичните, моралните, социалните и религиозни измерения. Тя се основава на абсолютната забрана за плащане или получаване на предварително определена и гарантирана норма на възвръщаемост.

Според ислямските изследователи Karim Nimrah, Michael Tarazi и Xavier Reille [Karim Nimrah, Michael Tarazi and Xavier Reille. 2008. “Islamic Microfinance: An Emerging Market Niche.” FOCUS NOTE No. 49. Washington, D.C.:

CGAP, August. *Principles of Islamic Finance*, p. 1-2] ислямското финансиране се отнася до системата на финансиране, основана на ислямското право, обикновено наричано Шериат. Ислямските финансови принципи се основават на благосъстоянието на населението, като са налице определени практически забрани, считани за неравноправни и експлоататорски

Основната рамка за ислямската финансова система е съвкупност от правила и закони, наричани "Шериат", управляващ икономически, социални, политически и културни аспекти на ислямските общества. Шариата произхожда от правилата, диктувани от Корана, неговите практики и обяснения (почесто известни като Сунна) от Пророка Мохамед. Изработването на правилата се осигурява от учените в ислямската юриспруденция в рамката на Корана (QURAN) и Сунна (SUNNAH). Фундаменталните принципи, върху които се изгражда ислямската финансова система могат да бъдат обобщени както следва:

Забрана на лихвите. („*Prohibition of interest*“)

Забрана на риба - термин, буквално означаващ "излишък" и тълкуван като "всяко необосновано увеличение на капитала, било то в кредити или продажби". Това е централен принцип на системата. По-точно, всяка положителна, фиксирана и предварително определена сума, свързана с падежа и размера на главницата (т.е. гарантирано независимо на резултатите от инвестициите) се счита за "Riba" или „Usury“ и е строго забранено. Общият консенсус между ислямските учени е, че рибата обхваща не само лихварството, но и налагането на "лихва". Тази забрана се основава на аргументи на социалната справедливост, равенството и правата на собственост. Ислямското право насърчава реализирането на печалби, но забранява налагането на лихва, защото печалбите, определени „ex post“, символизируют успешното предприемачество и създаването на допълнителни услуги. Лихвата, определена „ex ante“ е натрупана независимо от бизнес операциите и може да не създава богатство. Социалната справедливост изисква кредитополучателите и кредиторите да споделят печалби, както и загуби по справедлив начин.

Процесът на натрупване и разпределяне на богатството в икономиката е справедлив и представен от реална производителност;

Парите като "потенциален" капитал. („*Money as „potential“ capital*“)

Парите могат да се третираат като "потенциален" капитал, но те стават действителен само когато присъединяват към себе си други ресурси, за да се реализира продуктивна дейност. Ислямът признава времевата стойност на парите, но само като действителен капитал, а не когато е "потенциален" капитал;

Споделяне на риска. („*Risk sharing*“)

Тъй като лихварството и получаването на лихва са забранени дейности, доставчиците на средства се превръщат от кредитори в инвеститори. Доставчикът на финансов капитал и предприемачът споделят бизнес рисковете. Условието на финансовите трансакции трябва да отразяват симетрично разпределението на риска и възвръщаемостта, което може да срещне всяка страна по сделката. Връзката между инвеститорите и финансовия посредник се основава на принципите на разпределение на печалбите и загубите. Следователно и финансовият посредник споделя рисковете с инвеститорите;

Забрана на спекулативно поведение. („*Prohibition of speculative behavior*“)

Ислямската финансова система обезсърчава натрупването и забранява трансакции с изключителна несигурност, хазарт и рискове;

Свещеност на договорите. („*Sanctity of contracts*“)

Ислямът спазва договорните задължения и разкриването на информация като свещен дълг. Това има за цел да намали риска от асиметрична информация и морален риск.

Дейности, одобрени от Шериата. („*Shariah-approved activities*“)

Само тези бизнес дейности, които не нарушават правилата от Шариата се квалифицират за инвестиции. Например всяка инвестиция в бизнес, занимаваща се с алкохол, хазарт или казина е забранена и се осъжда;

Печалбата е отговорност. („*Profit is a responsibility*“)

Парите сами по себе си не могат да генерират печалби. Те реализират правото на

отговорност и търговски риск. Инвеститорът получава право на печалба, ако приеме върху себе си търговски риск, примерно за предоставяне на услуги. В противен случай Шериата разглежда инвеститора не само като „икономически паразит“, но и като „грешник“. Следователно „печалбата е свързана с отговорност“.

Социална справедливост. („*Social justice*“)

По принцип всяка сделка, водеща до несправедливост и експлоатация също е забранена. Финансовата транзакция не трябва да води до експлоатацията, на която и да е страна по споразумението транзакция. Експлоатацията предполага липсата на информационна симетрия между страните по договора. [Hennie van Greuning and Zamir Iqbal. *RISK ANALYSIS FOR ISLAMIC BANKS. 2008 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 1818 H Street NW, Washington DC 20433, ISBN-13: 978-0-8213-7141-1, Principles of an Islamic Financial System: p.7*]

Като заключение можем да открием следните няколко аргументи:

Първо, *Забраната за получаване и изплащане на лихви е ядрото на ислямската финансова система. Тя се подкрепя и от други принципи на ислямската доктрина като социална справедливост, споделяне на риска, правата и задълженията на лицата и обществото, правата на собственост и свещеността на договорите.* [Marifa team. *Islamic banking&finance: principles and practices. Introduction to Islamic economics and finance. 2014 by Marifa Academy. p. 14-15*]

Второ, *Създаването и осигуряването на равни възможности според закона е нейн основен приоритет, т.е. справедливостта е дълбоко вградена в системата. Икономическо поведение от страна на потребителите, производителите и правителството, както и въпроси, свързани с правата на собственост, разпределение на богатството се основават на ислямската концепция за справедливост.*

Трето, *Докато конвенционалното мислене се фокусира върху индивида, обществото или общността, то ислямската финансово-банкова система създава балансирана връзка между личността и обществото. Личният интерес и частните*

придобивки на личността не са отхвърлени или противопоставяни, но са регламентирани за подобряване на екипността в колектива.

Четвърто, *Ислямската парадигма включва духовна и морална рамка. Тя поставя духовното (човеешките взаимоотношения) над материалното (богатството) и по този начин установява баланс между двете.*

Пето, *Признаването и защитата на правата на собственост на всички членове на обществото са в основата на обществото, ориентирано към заинтересованите страни. То запазва правата и техните отговорности.*

Следователно забраната за лихви и лихварство, етичните стандарти, моралните и социалните ценности, отговорността и бизнес риска са в основата на коментираните от ислямската икономическа мисъл приоритетни принципи.

Вместо заключение

Първа проекция

Според научно проучване на базирания в САЩ „Pew Research Centre“, което анализира демографските промени сред основните световни религии, ислямът е единствената религия, която расте по-бързо от населението на света и ще бъде най-голямата в света до 2070 година. Населението, изповядващо исляма ще нараства с 73% между 2010 и 2050 г., като в сравнение с 35% за християните. Световното население ще нарасне с 37% за същия период. [Olivia Rudgard. *Islam will be largest religion in the world by 2070.* <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/01/islam-will-largest-religion-world-2070-says-report>; <http://www.bible.ca/islam/islam-myths-fastest-growing.htm> (2017-24-11)]

През 2010 г. в света има 1,6 милиарда мюсюлмани и 2,17 милиарда християни. До 2050 г. ще има 2,76 милиарда мюсюлмани и 2,92 милиарда християни. Ако двете религии продължават с този темп на растеж, то през 2070 г. ислямът ще има по-голям брой последователи.

Втора проекция

Ислямската финансова индустрия се определя като много бързо развиващ се сектор на световната икономика, който е в унисон с новите реалности. Тя се вплита подобаващо в по-новата бизнес структура на глобалното стопанство. Затова говорят самите фактите, а

именно:

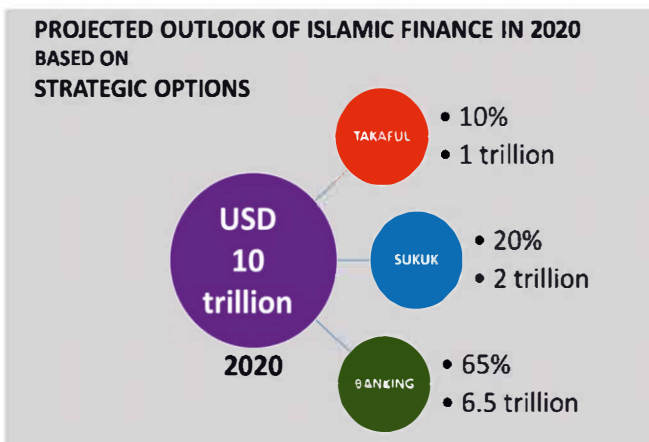
- Общото управление на активи на ислямските институции като обем нараства твърде очевидно и значимо: в рамките на две години, 2012-2014 г. то нараства с 25%, 2014-2016 с 20%, като неговата проекция към 2020 г. се прогнозира на около 3.2 трилиона щатски долара, т.е. за последните четири години нарастване с 33.33% при база 2016 г.

Диаграма №5. Стойност на общото управление на активи на ислямските институции

- На база стратегическите варианти, ислямските финанси през 2020 г. в размер на около 10 трилиона щатски долари ще се разпределят по структура както следва: ислямското банкиране ще обхваща 65% или 6.5 трил., sukuk индустрията - 20% или 2 трил., и takaful сектора - 10%, 1 трил. щатски долари. (Виж следващата диаграма)

Диаграма №6. Прогнози за относителните дялове на ислямските финанси

По региони разпределението е както следва: в Близкия изток - 68%, Югоизточна Азия - 29%, Европа - 2% и други - 1%.

Източник: Othman, Shaya'a. Islamic finance and opportunities./

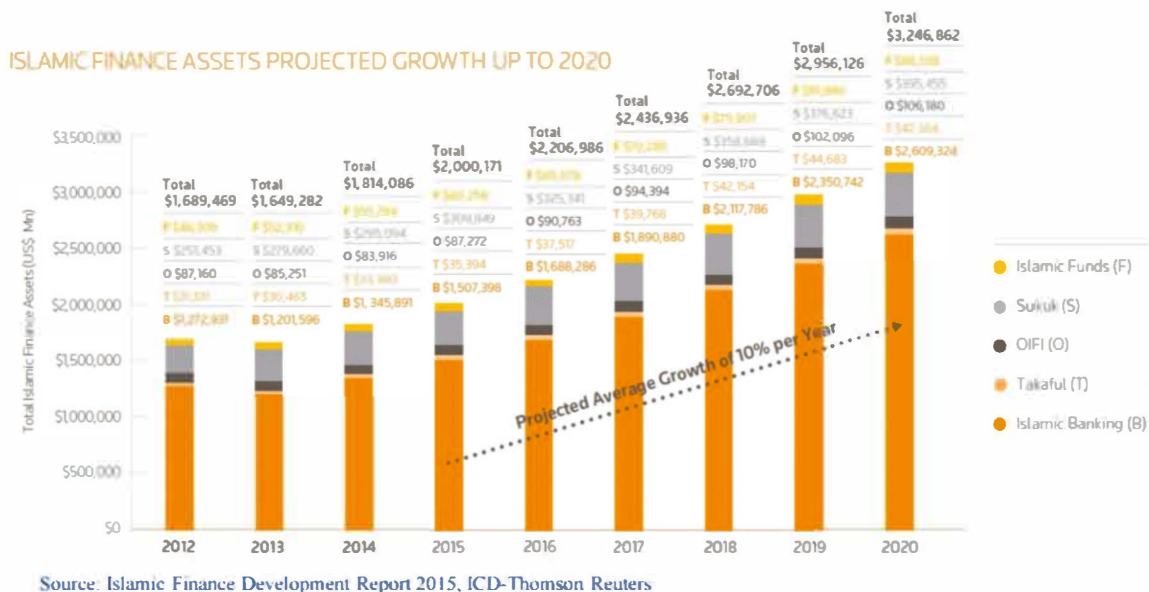
<https://www.slideshare.net/shayaa/islamic-finance-and-opportunities-projected-to-2020>
(2017-24-11)

Трета проекция

По-детайлното представяне на ислямските финанси за периода 2012-2020 г. се композира на ислямски фондове (в проекция 2020 г. - 2.77%), облигациите „сукук“ (ислямски облигации - 12.18%), ислямска финансова разузнавателна служба, OIFI (Opalesque Islamic Finance Intelligence, OIFI - 3.26%), „такафул“ индустрията или ислямско застраховане (1.46%) и ислямско банкиране (80.36%). Безспорно и за напред, последното ще се развива с най-високи темпове и неговия относителен дял ще бъде все по-значим, виж диаграма №7. [Zamir Iqbal. Islamic Finance. World Bank-IMF-Federal Reserve System. Washington DC USA, October 17-21, 2016]

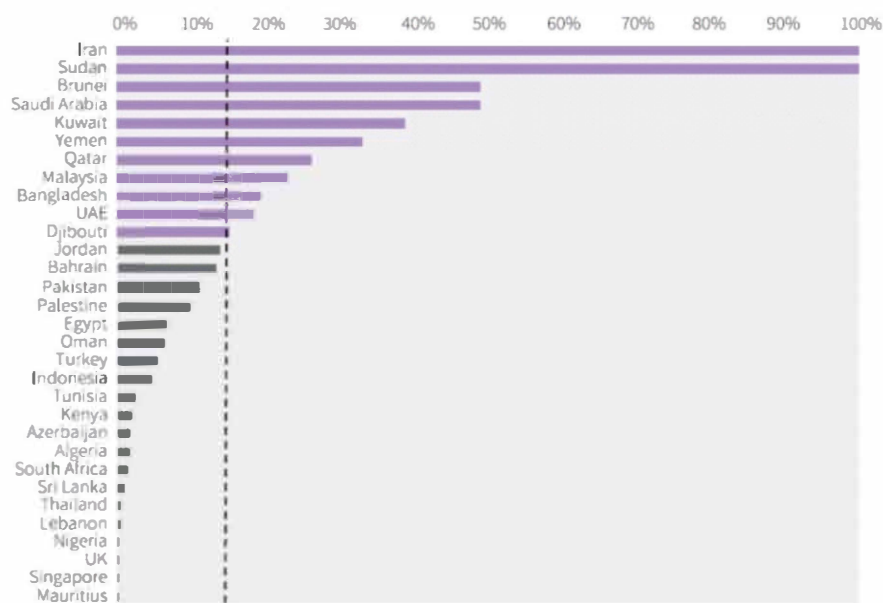
Диаграма №7. Общо ислямски финансови активи за периода 2012-2020 г.

Четвърта проекция

По размер на пазара, ислямското банкиране е обхванало 100% само две страни - Иран и Судан, по 50% Бруней и Саудитска Арабия, следват Кувейт - 40%, Йемен - 34%, Катар - 27%, Малайзия - около 25%, Бангладеш - 20%, Обединените арабски емирства - 19%, Джибути - 15%. Под тази гранична линия остават Йордания, Бахрейн, Палестина, Египет, Оман, Турция, Индонезия, Тунис, Кения и други. По всяка вероятност след 2020 г. в този значителен сегмент ще настъпят значими промени. Очакват се страните под очертаната 15% „барьера“ да увеличават дела на ислямското банкиране.

Диаграма №8. Относителен дял на ислямското банкиране по страни

Пета проекция

Ислямските финанси се развиват и в континентална Европа. Според Martin Flaunet ислямската финансова индустрия констатира присъствие в почти всички развити европейски държави, като лидери в това отношение са Люксембург, Великобритания, Швейцария и Италия [Martin Flaunet. *Islamic Finance in Europe. The 2nd International forum for Islamic banks and financial institutions. April 3, 2014*]. Така например в Люксембург функционират 45 регулирани инвестиционни фонда и подфондове, съвместими с Шериата и Великото херцогство е първата европейска държава, която е членка на Islamic Financial Services Board (IFSB) със седалище в Малайзия. Във Великобритания ислямската финансова дейност се развива от 80-те години на миналия век и там се развиват първите ислямски банкови институции на дребно (понастоящем 5). Страната се превръща в основен глобален доставчик на юридически банкови услуги. В Италия ислямските депозити за дребно банкиране са планирани да се увеличат от 5.8 млрд. в 2015 г. на 33.4 млрд. щатски долари до 2050 г., генериращи приходи от 218 мил. (2015 г.) до 1.2 млрд. в 2050 г. Германия е първата западна страна, която се включи в ислямския капиталов пазар на сукук. Следователно ислямската финансова индустрия в бъдеще ще се разширява в Европа като тя ще се съсредоточава в големите банкови центрове.

Според изследване [LULWA SHALHOUB. *Published - Tuesday 31 January 2017. Islamic finance sees big growth in Europe. <http://www.arabnews.com/node/1046871/business-economy>*] общо ислямските финансови активи в световен мащаб се очаква да нараснат до \$ 3,5 трлн. щатски долара в 2021 г., като в момента те са около \$ 2.0 трлн. Функциониращите институции са 622 и те осигуряват курсове по ислямски финанси в световен мащаб, а 201 осигуряват ислямски финансови степени. Европа все повече проявява интерес към ислямското финансово образование - има 109 институции, които осигуряват ислямско финансово образование в Европа, 63% от които са в Обединеното кралство. Великобритания издаде първата си ислямска облигация (sukuk) на стойност 200 млн. паунда (над 250 млн. долара).

Следователно глобализационните процеси в областта на ислямските финанси формират нова финансова инфраструктура с много интересни бъдещи конфигурации и проекции. Тя е обект на широки анализи, прогнози и бъдещо по-детайлно изучаване. Затова ние сме на мнение, че от професионална гледна точка, изследваната област е ново предизвикателство и „открехва завесата“ на една динамична реалност, свързана с бързо развиващ се сектор от световната икономика.

Използвана литература:

1) Alharbi, Ahmad. Development of the Islamic Banking System. *Journal of Islamic Banking and Finance*. June 2015, Vol. 3, No. 1

2) By Bishr Shiblaq. Developing an Islamic Finance Hub in Europe: Luxembourg. *ISLAMIC FINANCE NEWS*. 28th August 2009

3) Damak, Mohamed, Dr. Global Head of Islamic Finance. *Islamic Finance Outlook 2017 Edition*. Dubai International Financial Centre. *Islamic Finance In 2017: Modest Growth Amid Oil-Price Woes*

4) Damak, M. *Islamic Finance Outlook 2017 Edition*. Dubai International Financial Centre. *Islamic Finance In 2017: Modest Growth Amid Oil-Price Woes*

5) *ISLAMIC FINANCIAL SERVICES INDUSTRY STABILITY REPORT 2016. DEVELOPMENT OF THE ISLAMIC FINANCIAL SERVICES INDUSTRY*. May 2016. ISBN 978-967-5687-52-5

6) *Islamic Funds Industry: 2015 Review & Outlook*. ISRA & Zawya, 2015

7) Nissotti, Montano. Who will rescue the World's Oldest Bank?, 26 September 2016

8) *SHARI'A STANDARDS for Islamic financial institutions*. 1432 H - 2010. AAOIFI, ISBN 99901-23-07-1, Bahrain

9) Khan, Mohsin S. and Abbas Mirakhor (eds). *The Framework and Practice of Islamic Banking*. In *Theoretical Studies in Islamic Banking and Finance*, 3-13. Houston (USA): Institute for Research and Islamic Studies, 1987

10) Mohsin S. Khan and Abbas Mirakhor. *Monetary Management in an Islamic Economy*. International Monetary Fund, Washington, D.C, J.

KAU: Islamic Econ., Vol. 6, (1414 A.H./1994 A.D.)

11) Homoud, Sami Hassan. Islamic Banking: The Adaptation of Banking Practice to Conform with Islamic Law. London: Arabian Information. Ltd., 1985

12) Karim Nimrah, Michael Tarazi and Xavier Reille. 2008. "Islamic Microfinance: An Emerging Market Niche." FOCUS NOTE No. 49. Washington, D.C.: CGAP, August. Principles of Islamic Finance

13) Hennie van Greuning and Zamir Iqbal. RISK ANALYSIS FOR ISLAMIC BANKS. 2008 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 1818 H Street NW, Washington DC 20433, ISBN-13: 978-0-8213-7141-1, Principles of an Islamic Financial System

14) Marifa team. Islamic banking & finance: principles and practices. Introduction to Islamic economics and finance. 2014 by Marifa Academy

15) Martin Flaunet. Islamic Finance in Europe. The 2nd International forum for Islamic banks and financial institutions. April 3, 2014

16) SHARI'A STANDARDS for Islamic financial institutions. 1432 H - 2010. AAOIFI, ISBN 99901-23-07-1, Bahrain

17) Zamir Iqbal. Islamic Finance. World Bank-IMF-Federal Reserve System. Washington DC USA, October 17-21, 2016

18) Bank Negara Malaysia. Islamic Funds Industry: 2015 Review & Outlook. ISRA & Zawya, 2015, www.mifc.com (2017-08-02)

19) Perveen, Shagufta. Ms. ISLAMIC FINANCE. 2017 will prove to be the best year

for Islamic Financial market- report. /https://www.zawya.com/mena/en/story/2017_the_best_year_for_Islamic_Financial_market_report-ZAWYA20170109062728/ (2017-25-07)

20) Olivia Rudgard. Islam will be largest religion in the world by 2070. <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/01/islam-will-largest-religion-world-2070-says-report>; <http://www.bible.ca/islam/islam-myths-fastest-growing.htm> (2017-24-11)

21) Othman, Shaya'a. Islamic finance and opportunities./

<https://www.slideshare.net/shayaa/islamic-finance-and-opportunities-projected-to-2020> (2017-24-11)

22) LULWA SHALHOUB. Published - Tuesday 31 January 2017. Islamic finance sees big growth in Europe.

<http://www.arabnews.com/node/1046871/business-economy> (2017-22-11)